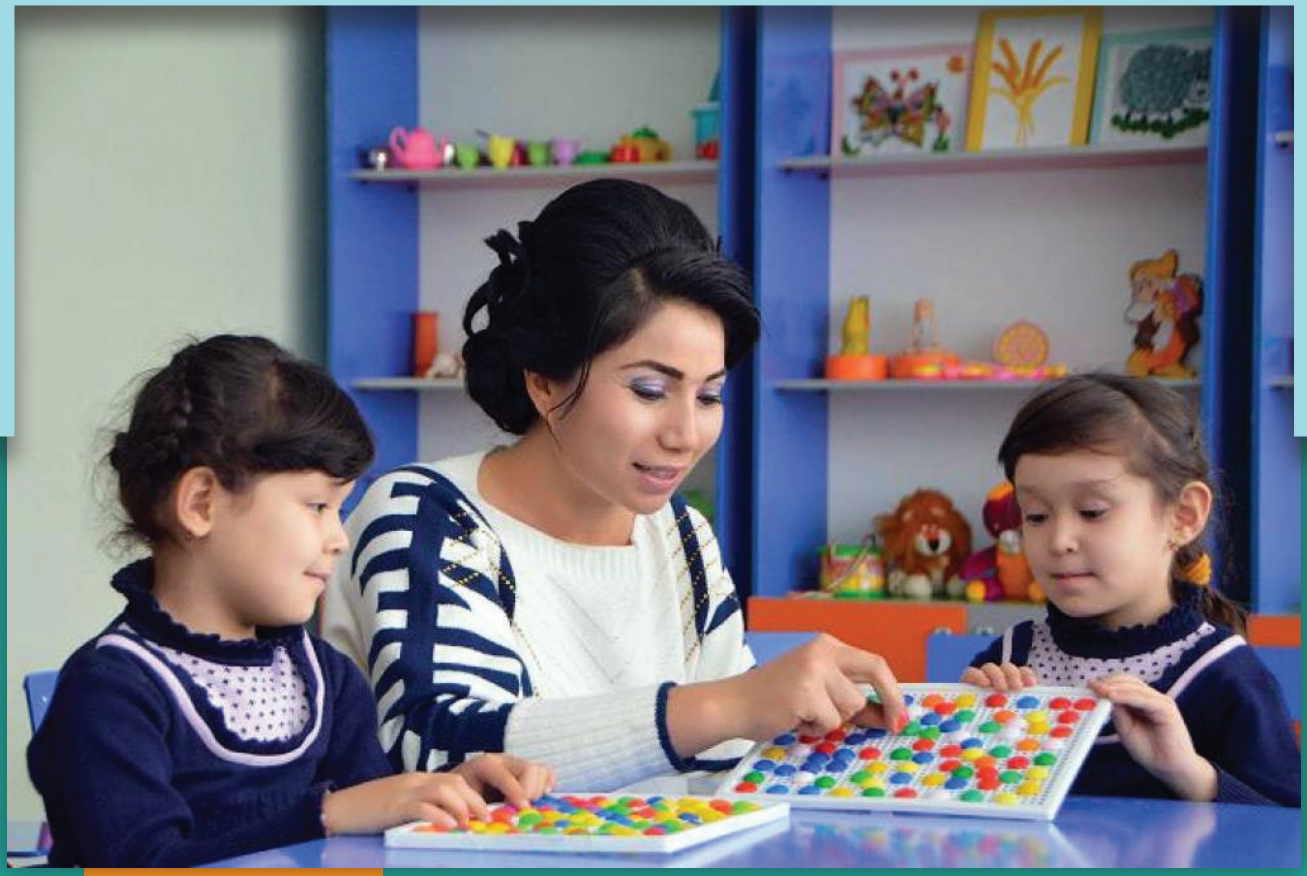
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(1)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 180 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi, Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Şoumarov Ğ. B. – Doctor of Psyçological Sciences, Academician
Qirğizboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Persçool and Sçool Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şaripov Ş.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şermuhammadov B.Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoşev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep Özyurek – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Ça – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Çief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi Özbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Şomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Ş.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Teçnical Sciences
Yuldaşeva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldaşeva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Taşkent State University of Economics
Aşurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Presçool and Sçool Education of the Kaşkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researçer of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Ta'lim jarayonida deontologik tamoyillar asosida nizolarni boşqariş 10
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Sun'iy intellekt asosida maktab öquvçilarining matematik xatolarini diagnostika qiliş va individual tavsiyalar şakllantirişning gibrid adaptiv modeli 15
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Abdurazzoqova Zebuniso Tolmas qizi

Harbiy xizmatçilarning pedagogik mahoratini oşirişning ilmiy-metodik asoslari 21
Yadgarov Ravşan Ergaşeviç

Inklyuziv ta'limda logopedik texnologiyalardan foydalaniş metodikasi 27
Ikramova Dilafruz Furqat qizi, Ilhomova Malikaxon Dilşod qizi

Faoliyat markazlari vositasida maktabgaça yoşdagi bolalarning raqamli savodxonligini şakllantiriş metodikasi 30
Jo'rayeva Gulira'no Nazirjon qizi

Bölajak tasviriy san'at öqituvçilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirişda an'anaviy naqqoşlik san'atining pedagogik imkoniyatlari 36
Rözmetov Quvondiq Şanazaroviç

Pedagogik hamkorlik asosida ösmir yoşdagi öquvçilarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaş mexanizmlari 42
Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi

Talabalarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini jismoniy madaniyat vositasida rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 47
Imomov Asliddin Abdurazoqoviç

Harakatli öyinlar yordamida boşlanğiç sinf öquvçilarining harakat faolligini oşiriş usullari 51
Ernazarova Ziyoda Erkin qizi

Sun'iy intellektning inson fikrlaş qobiliyatiga ta'siri: intellektual rivojlaniş uçun imkoniyatlar va tafakkur zaiflaşuvi xavfi 55
Tölaganov Abdumalik Abdiraximoviç

Jadidçilik harakatining vujudga kelişining ijtimoiy-tarixiy şart-şaroitlari 60
Nişonov Muhammad Bahodir öğli, Pulatov Şerdor Nematjonoviç

Maktabgaça ta'lim taşkilotlari direktorlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirişning nazariy-metodologik asoslari 66
A'zamova Malohat Nadjimovna

Söz yasalişi, morfologiya va sintaksisning özига xos xususiyatlari 70
Bobojanov Şaripboy Xudoşukiroviç

Inklyuziv ta'limda diskriminatsiyani oldini oliş va ularni psixologik qöllab quvvatlaş tamoyillari 74
Bozorova Muxlisa

Neyro logopediya va biometriya 78
Foiqova Diyora Anvar qizi

Bölajak öqituvçilarning metakognitiv faoliyatini rivojlantirişda refleksiv topşiriqlardan foydalaniş 83
Ibrohimova Şahlo Umarali qizi

3–4-sinf öquvçilarining badiiy asarlar öqişga qiziqişini oşirişning metod, şakl va vositalari 88
Rasulova Zohida Sindorovna

Raqamli ta'lim muhitida kasbiy-refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirişning metodik tizimini integratsiyalaş 92
Talabova Dilrabo Tolibova

Informatika va uni öqitiş metodikasi fanini öqitişda adaptiv öquv dasturlari va virtual laboratoriyalardan foydalanişning metodik tizimi 98
Xomidov Zohidjon Adhamjon öğli

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях цифровизации образования 104
Шаланков Константин Константинович

Pedagogik loyihalaştiriş orqali öquvçilarning şaxsiy va ijtimoiy rivojlanişini ta'minlaş 109
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyeviç, Nazarova Nilufar Ismailovna

Dual ta'lim va refleksiv kompetensiya: pedagog kasbiy rivojlanişining yangi imkoniyatlari 113
S. R. Mansurova

Bixevioristik yondaşuv futurologik könikmalarni rivojlantiruvçi pedagogik va psixologik omil sifatida 118
Nişonov Nodir Alimjanoviç

Linguoculturological Features of the Concept "Respect And Esteem" in English and Uzbek Cultures 121
Naimova Dildora Kaxramonovna

Klasterli yondaşuv asosida bölajak pedagoglarning forsayt kompetensiyasini rivojlantiriş 125
Sotbarov Atabek Asilbek öğli

Nizolar paydo bölişining psixologik omillari 132
Olimov Saydullo Soxobjonoviç

Matematikadan milliy öquv dasturi loyihasi mazmuni haqida 141
Djumayev Mamanazar Irgaşeviç

Professional Requirements for Prospective English Language Teachers in Teaching Writing to Students With Special Educational Needs 149
D. X. Saydazimova

"Bilingval öquv muhiti" va "kreativ modellaştiriş" tuşunçalarining mazmuni va özaro boğliqligi 154
Djabbarova Feruza Odilovna

Texnologiya darslarida sun'iy intellekt vositalari orqali öquvçilarning ijodiy fikrlaş qobiliyatini rivojlantiriş imkoniyatlari 161
Raxmatov A'zam Aşur öğli, Tursunova Sevara Jamşid qizi

Autistik spektr buzilişli bolalarning luğat boyligini rivojlantiriş va muloqot ko'nikmalarini şakllantiriş metodikasi 165
Tuxtayeva Maxfirat

Maktabgaça tayyorlov yoşdagi bolalarga ekologik ta'lim-tarbiya berişda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalaniş yöllari, şakl va vositalari 170
O'razova Maqsuda Şuhratning qizi

Raqamli hamkorlikda refleksiya va muqobil yeçimlarni yaratişning metodik imkoniyatlari 175
Yusupov Muxtorbek Roximoviç

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

NIZOLAR PAYDO BÖLIŞINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Olimov Saydullo Soxobjonoviç
Qöqon universiteti Pedagogika va psixologiya kafedrasi öqituvçisi
ORCID: 0009-0004-2688-6329

Annotatsiya: Insoniyat yer yuziga kelmasidan avval ham Yer sayyorasi koinotdan kelgan turli asteroidlar tahdidiga uçragan. Inson ham taşqi va içki nizolar ta'siri ostida hayot keçirib borar ekan, nizolarni ongli boşqariş malakalari paydo böldi-yu, lekin nizolardan butkul xalos böliş imkoni yöqligi kuzatilmoqda. Insoniyatning ilm-fan sohasiga nisbatan ongli yondaşuvlari kuçayib bormoqda. Ilm-fan dunyosi rivojlanib borgani sari ijtimoiy hayot şaroitini yaxşilab borishga intiliş kuzatilmoqda. Şu bilan bir vaqtda insonlar qalbida hayot şaroitiga oid yangi ehtiyojlar paydo bölişi davom etmoqda. Insonlarda şukronalik hissining yöqolişi jiddiy vaziyatlarni tuğdirmoqda. Negadir dunyoning eng taraqqiy etgan davlatlarida negativ, agressiv xatti-harakatlar kun sayin ortib, mavjud davlat çegaralaridan çiqib, mintaqaviy va dunyo böylab tarqalmoqda. Ba'zi davlat rahbarlarining şovinistik va egoistik qaraşlari, butun yer yuzi ustidan hukmronlikka, diktatorlikka intilişi, özlarini xalqaro huquq normalaridan yuqori turuvçi oliy daraja deb belgilaşi Uçinçi jahon uruşi tomon jadal qadamlardan biridir. Insoniyat tinçlikning qadriga yetmay qöydimi? Faqat "buyuklik" maniyasiga duçor bölgan şaxslarning çet ellarda hokimiyat tepasiga kelişi ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy vaziyatni nosoğlom idrok qiliş natijasida yuzaga keldi. Insoniyat tarixda bunday şaxslarni köp bora kuzatdi. Aql rivojlanib borib, nizolarni hal qiliş maqsadida şu darajada "dahşatli qurollar"ni yaratdi. Yangi davr ostonasida turibmiz. Sun'iy intellektning insoniyat hayotiga kirib kelişi natijasida "super dahşatli qurol" yaratiş asri boşlanganini his qilgan kişi qalbida yengil qörqinçli titroq vujudga keladi. Nizolar vaqtida kognitiv jarayon qan çalar faol bölişi, emotsional soha bilan teskari munosabatda boğliqligi mavjud. Nizoga emotsional berilib ketiş ong nazoratidan çetga çiqişga va vaziyatni ongli boşqariş rolining yöqolib ketişiga olib keladi. Nizoni qan çalar erta töxtatişga erişilsa, şunça vaziyatni töğri yönaltiriş mumkin. Nizoning ortidan kutiladigan natija doimo inson tasavvuridek bölib çiqmaydi. Çunki emotsional holatda baholangan qarşi tomon imkoniyatlarini baholaşdagi adaşiş koeffitsiyenti eng kamida 20 % ni taşkil qiladi.

Kalit sözlar: nizo, tinçlik, konflikt, muloqot, xulq-atvor, konfrontatsiya, kompromiss, verbal agressiya, jismoniy agressiya, bilvosita agressiya.

Abstract: Even before the emergence of humanity, planet Earth was exposed to threats from asteroids originating from different parts of the universe. As human beings continue to live under the influence of external and internal conflicts, they have developed skills for consciously managing such conflicts. However, it has become evident that completely eliminating conflicts is impossible. Humanity is increasingly adopting a conscious approach to science. As science continues to develop, efforts to improve the conditions of social life are becoming more apparent. At the same time, new needs related to living conditions continue to emerge among individuals. The loss of a sense of gratitude among people is giving rise to serious problems. For some reason, negative and aggressive behaviors are increasing daily in the world's most developed countries, extending beyond national borders and spreading at regional and global levels. The chauvinistic and egoistic views of certain heads of state, their aspirations for dictatorship and domination over the entire world, and their attempts to place themselves above international legal norms represent steps toward a Third World War. Has humanity lost its appreciation for peace? The rise to power in foreign countries of individuals suffering from a mania for "greatness" has resulted from an unhealthy perception of social, economic, and political circumstances. Throughout history, humanity has repeatedly witnessed such individuals. As human intelligence has developed, humanity has created increasingly "terrifying weapons" in an attempt to resolve conflicts. We are standing on the threshold of a new era. The introduction of artificial intelligence into human life and the realization that an era of creating "super-terrifying weapons" has begun may evoke a slight trembling of fear in individuals. During conflicts, cognitive processes demonstrate a certain level of activity and have an inverse relationship with the emotional sphere. Excessive emotional involvement in a conflict may lead to a loss of conscious control and a reduced ability to manage the situation rationally. The earlier a conflict is stopped, the more effectively the situation can be directed toward a constructive outcome. The expected consequences of a conflict do not always correspond to an individual's perceptions because the error coefficient in assessing the capabilities of the opposing party under emotional conditions is at least 20%.

Key words: dispute, peace, conflict, communication, behavior, confrontation, compromise, verbal aggression, physical aggression, indirect aggression.

Аннотация: Еще до появления человечества на Земле планета подвергалась угрозе со стороны астероидов из разных уголков Вселенной. Проживая свою жизнь под влиянием внешних и внутренних конфликтов, люди выработали навыки сознательного управления ими, однако полностью избавиться от конфликтов невозможно. Сознательное отношение человечества к науке усиливается. По мере развития науки в мире возникает стремление к улучшению условий общественной жизни. В то же время в сердцах людей постоянно возникают новые потребности в условиях жизни. Утрата чувства благодарности порождает серьезные проблемы. По какой-то причине негативное, агрессивное поведение в наиболее развитых странах мира растет с каждым днем, распространяясь за пределы существующих государственных границ на региональном и глобальном уровнях. Шовинистические и эгоистичные взгляды некоторых глав государств, их стремление к диктатуре над всей планетой и решимость быть верховной державой, стоящей выше норм международного права, являются одним из быстрых шагов к Третьей мировой войне. Неужели человечество утратило способность ценить мир? Приход к власти лишь лиц, страдающих манией "величия", стал результатом нездорового восприятия социальной, экономической и политической ситуации. Человечество много раз наблюдало таких людей в истории. По мере развития разума создавалось и такое "ужасное оружие" для разрешения конфликтов. Мы стоим на пороге новой эры, и в результате внедрения искусственного интеллекта в жизнь человека начинается эпоха создания "сверхопасного оружия", и в сердце каждого, кто это осознаёт, появляется лёгкий трепет страха. Чем активнее когнитивный процесс во время конфликтов, тем сильнее проявляется его обратная зависимость от эмоциональной сферы. Эмоциональное вовлечение в конфликт приводит к потере контроля над разумом и утрате способности к сознательному управлению ситуацией. Чем быстрее конфликт будет урегулирован, тем точнее можно будет управлять ситуацией. Ожидаемый результат после конфликта не всегда совпадает с тем, что человек себе представляет, потому что коэффициент ошибки оценки потенциала противостоящей стороны в эмоциональном состоянии составляет не менее 20 %.

Ключевые слова: спор, мир, конфликт, диалог, поведение, противостояние, компромисс, вербальная агрессия, физическая агрессия, косвенная агрессия.

KIRIŞ

Bugungi kunda butun dunyoda tinçlikni saqlaş va xalqaro barqarorlikni ta'minlaş eng dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bölmoqda. Joriy yilning 3-yanvar kuni AQŞ va Venesuela örtasida yuzaga kelgan voqealar xalqaro munosabatlar, davlatlararo hamkorlik va xalqaro huquq normalariga rioya etiş masalalarining naqadar muhimligini yana bir bor körsatdi. Bunday jahon miqyosidagi konfliktlarning yuzaga keliş omillari demokratiya, gumanizm va xalqaro hamkorlik tamoyillarini mustahkamlaş bilan bir qatorda, agressiya hamda agressiv xulq-atvorning psixologik mexanizmlarini ilmiy jihatdan örganiş zarurligini körsatmoqda.

Şuningdek, AQŞ, Isroil va Eron örtasidagi siyosiy munosabatlarda kuzatilayotgan keskinlik xalqaro muloqot, diplomatik hamkorlik va nizolarni tinç yöl bilan hal etişning ahamiyatini oşirmoqda. Mazkur jarayonlar ayrim siyosiy qarorlarning psixologik omillari, konfliktli vaziyatlarda hissiy holatlarning ta'siri hamda qaror qabul qiliş mexanizmlarini çuqurroq tahlil qilişni taqozo etadi.

Mamlakatimiz Prezidenti ham jahondagi siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni e'tiborga olgan holda, milliy xavfsizlikni zamonaviy talablar asosida mustahkamlaş zarurligini ta'kidlamoqda. Xususan, davlatimiz rahbari tomonidan turli mintaqaviy mojarolarning kengayişi, qurollaniş jarayonlarining jadallaşuvi, xalqaro huquq normalari va diplomatik munosabatlarning ahamiyati alohida qayd etilgan.

Zamonaviy harbiy jarayonlarda sun'iy intellekt, raqamli boşqaruv, uzoq masofaga yuqori aniqlikda zarba beruvçi vositalar, kiber va robot texnologiyalar hamda siyosiy-iqtisodiy omillarning roli ortib borayotgani ta'kidlangan [1]. Bu esa xavfsizlikni ta'minlaşda zamonaviy texnologiyalar bilan bir qatorda, inson omili, psixologik barqarorlik va nizolarni oqilona boşqariş kompetensiyalarini rivojlantiriş muhimligini körsatadi. Kelajagimiz bölgan yoşlarni zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishga yönaltiriş ertangi kunning muhim talablaridan biri bölmoqda.

Xalqaro munosabatlarda kelişmovçiliklarning oldini oliş, ta'lim sohasini isloh qiliş va yoşlarning ijtimoiy munosabatlar samaradorligini ta'minlaşda gumanizm, tolerantlik, emotsional intellekt hamda ijtimoiy intellektni rivojlantiriş muhim ahamiyat kasb etadi. Şuningdek, şaxslararo munosabatlarda kommunikativlik va xarakter xususiyatlarini rivojlantiriş texnologiyalarini amaliyotga tatbiq etiş talab qilinmoqda.

UNESCO tomonidan işlab çiqilgan 2030-yilgacha bölgan davrga möljallangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida "ta'lim oluvçilarda muloqotda hamkorlik qobiliyatlari va qiziqişlarini kuçaytiriş" masalasiga alohida e'tibor qaratilgan.[1]

Muhim topşiriq darajasida belgilanib, yoşlarda ijtimoiylaşuv faoliyatini rivojlantiriş uçun tabiiy imkoniyatlari va layoqatlarini ijtimoiy qöllab-quvvatlaş orqali şaxsda dilkaşlik, kirişimlilik, madaniyatli söz zaxirasini boyitiş, xarakter va xulq-atvorning egiluvçanligi prinsiplariga köra katta loyiha amaliyotga joriy etilmoqda.

1 Incheon declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, Incheon, Republik of Korea). 6p. 26p.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Dunyo paydo bölganidan şu kungacha juda ham köplab turli körinişdagi qarama-qarşiliklarga duç kelgan. Oçiq osmon ostida joylaşgan sayyoramiz Yer paydo bölibdiki, Yerda juda köplab taşqi (asteroidlar) va içki (tektonik plitalarning joyini almaştirişi, zilzilalar va vulqonlar) töqnaşuvlar röy bergan va bundan keyin ham davom etişi tabiiy hodisa sifatida qabul qilinadi. Yerda istiqomat qiluvçi insoniyat paydo bölganidan şu kungacha juda köplab janglar va uruşlar bölib ötgan. Nizolar va ziddiyatlarni ilmiy tahlil qilişga oid tadqiqotlar uşbu yönalişda köplab nazariyalarning yuzaga kelişiga olib keldi. Insoniyat turli janjallarning oldini oliş va ularni erta bosqiçda bostirişga erişdi. Hatto nizolar böyiça fanlar paydo böldi: konfliktologiya, pedagogik konfliktologiya va boşqalar. Nizolarning ham bir neça turlari mavjud: şaxslararo nizolar, guruhiy nizolar, pedagogik nizolar, oilaviy nizolar va şaxs içidagi nizolar.

Qadimgi Yunonistonda qarama-qarşiliklar va ularning buyumlar yuzaga kelişidagi roli töğrisida falsafiy ta'limot paydo böldi. Yunon faylasufi Anaksimandr (miloddan avvalgi 640–547-yillar) narsa (buyum)lar apeyron - undan qarama-qarşiliklar ajralib çiqişiga olib keladigan yagona moddiy asosning çeksiz harakatidan paydo böladi, deb uqtirgan. Yunon faylasufi Geraklit (miloddan avvalgi VI asr oxiri – V asr boşlari) harakat sabablarini oçişga, narsa va hodisalar harakatini ziddiyatlar, qarama-qarşiliklar kuraşi tufayli paydo böladigan qonuniy, zarur jarayon sifatida taqdim etişga harakat qildi.

Qadimgi Rim faylasufi, notiq Mark Tulliy Sitseron (miloddan avvalgi 106–43-yillar) yetkazilgan zarar uçun qasos oliş, mamlakatga bostirib kirgan duşmanni haydab çiqariş maqsadida olib boriladigan "Adolatli va haq e'tiqod uçun uruş" töğrisidagi tezisni ilgari surdi.

Sotsial konfliktlarni tizimli tahlil qilişga birinçi bölib florensiyalik (Italiya) yozuvçi Nikkolo Makiavelli (1469–1527) urinib kördi. U konfliktni insonning ğarazli mohiyati, turli guruhlarning doimiy va çeklanmagan boylikka intilişi sababli jamiyatning universal va uzluksiz holati deb hisoblagan. U butun davlat hokimiyatini öz qölida jamlab olgan zodagonlarni konflikt manbalaridan biri deb biladi.

Ingliz faylasufi Frensis Bekon (1561–1626) mamlakat içidagi sotsial konfliktlar tizimini birinçi bölib batafsil tahlildan ötkazdi[2].

Yangi davrda Jeneva (Şveysariya) faylasufi va yozuvçisi Jan-Jak Russoning (1712–1778) butun jahon tarixiy jarayonining bosqiçliligi töğrisidagi quyidagi ğoyalari keng yoyildi:

1. Avvaliga odamlar ozod va özaro teng bölgan "tabiiy holat" mavjud;
2. Söng sivilizatsiya taraqqiyoti tenglik, ozodlik va baxt holatining yöqotilişiga olib keladi;
3. "Jamoatçilik şartnomasi"ni tuzgan odamlar yana özlari yöqotgan ijtimoiy munosabatlar uyğunligiga ega bölib, umrbod tinçlik va totuvlik kelişuviga erişadilar; ijtimoiy tinçlik xalqning qat'iy nazorati ostida yuz berişi mumkin, çunki vazirlar uçun uruşlar zarur va ular ezgu niyatlarini aslo namoyon etmaydilar.

Dastlab konflikt köp tabaqali ijtimoiy hodisa sifatida Şotlandiya (Buyuk Britaniya) faylasufi Adam Smitning (1723–1790) "Xalq boyligining mohiyati va sabablariga oid tadqiqot" işida örganilgan. Uning fikriça, konflikt asosida jamiyatning sinflarga (kapitalistlar, yer egalari, yollanma işçilar) bölinişi va iqtisodiy raqobat yotadi. Sinflar orasidagi kuraşni Adam Smit jamiyatning olğa tomon taraqqiy etiş manbai, ijtimoiy konfliktni esa insoniyat uçun özига xos muayyan ne'mat deb bilgan[3].

Nemis olimi Immanuil Kant (1724–1804) "...qöşni bölib yaşayotgan odamlar orasidagi tinçlik holati tabiiy holat emas, u, aksinça, uruş holatidir, ya'ni uzluksiz amalga oşirilgan duşmanlik harakatlari bölmasa, doimiy xavfdir. Demak, tinçlik holatini örnatiş darkor..." - deya ta'kidlagan. Bu yerda Russoning "Ijtimoiy şartnoma" töğrisidagi ğoyalari bilan boğliqlik kuzatiladi.

Nemis faylasufi Georg Gegel (1770–1831) fikriça, konfliktning asosiy sababi, bir tarafdan, "boylik yiğiş" bilan, boşqa tarafdan, "mehnatga boğlab qoyilgan sinf" örtasidagi ijtimoiy nomutanosiblikdir. Gegel mamlakat içidagi davlat birligiga ta'sir körsatadigan ğalayon va tartibsizliklarga qarşi çiqqan. U davlat butun jamiyat manfaatlarini himoya qiladi va konfliktlarni muvofiqlaştiriş kerak, deb hisoblagan.

Hayot uçun kuraş muammosi ingliz biologi Çarlz Darvin (1809–1882) ta'limotida markaziy örin egallagan. Darvin asarlarining boş ğoyasi: jonli tabiat doimiy ravişdagi hayot uçun kuraş şaroitida rivojlanib, bu eng yaxşi moslaşgan turlarni saralab olişning tabiiy tanlaş mexanizmini taşkil etadi. Keyinçalik Darvin qaraşlari konfliktning ba'zi sotsiologik va psixologik nazariyalarida taraqqiy ettirildi.[4]

Konfliktlarni namoyon böliş turiga köra ikkiga böliş mumkin: agonistik (murosaga keladigan) va antagonistik (murosasiz).

2 https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2024/07/23/NamDU-ARM-11053-Pedagogik_konfliktologiya.pdf/
3 https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2024/07/23/NamDU-ARM-11053-Pedagogik_konfliktologiya.pdf/
4 https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2024/07/23/NamDU-ARM-11053-Pedagogik_konfliktologiya.pdf/

Agonistik konfliktlar uçun quyidagilar xos:

1. **Konfrontatsiya (konflikt)** - sotsial guruhlarning qarama-qarşi siyosiy, ekologik, sotsial manfaatlarga passiv qarşi turişi. Konfrontatsiya oçiq töqnaşuv şaklini olmaydi, ammo farqli qaraşlar mavjudligini közda tutib, raqobatga ösib ketişi mumkin;
2. **Raqiblik** - alohida odam yoki biron-bir jamoat yutuqlari va imkoniyatlari e'tirof etilişi uçun kuraş. Raqiblik maqsadi - yaxşi sotsial pozitsiyaga ega böliş, e'tiborli yutuqlarga erişiş. Raqiblik rivojlanib, raqobatga ötişi mumkin;
3. **Raqobat** - konfliktning alohida toifasi bölib, undan maqsad - biron-bir foyda, daromad köriş yoki kamyob ne'matlarga erişiş.[5]

Bizning millatimizga xos bölgan jihatlarning ta'lim sifatini oşirişdagi roliga ham e'tibor qaratiş muhimdir. Şaxslararo munosabatlarda insonlarning xulq-atvori böyiça tadqiqotlar olib borilib, ta'lim jarayonida "öyin faoliyati"dan unumli foydalanişga e'tibor kuçaydi. "Tranzaksion tahlil" asosçisi E. Bern...[6] Öz qaraşlarida insonlar turliça "Ota-ona", "Bola", "Katta odam" rollari orqali insonda psixologik manipulyatsiya unsurlarining ilmiy asoslarini körsatgan.

D. Karnegi[7] Öz kitoblarida şaxslararo munosabatlarda muloqot olib borişning nozik jihatlarini e'tiborga olişni ahamiyatli jihat sifatida ta'kidlagan. Bu nozik jihatlarni anglab tuşuniş örtada döstlik aloqalarini mustahkamlaşga olib keladi.

Juda ham köplab tadqiqotçi olimlar olib borgan izlanişlarda içki ziddiyatlarga uçraş hollari köplab kuzatiladi. Bunday vaziyatda inson emotsional jihatdan normal holatda faoliyat olib bormaydi. Jismoniy va ruhiy olamida favqulodda vaziyatlarni boşdan keçirgan inson xavotirli hayot keçiradi.

Şaxs içidagi qarama-qarşilik holatida odam istaklar töqnaşuvini boşdan keçiradi: şaxsning bir qismi ma'lum istaklarni himoya qiladi, ikkinçisi esa ularni rad etadi (S. Freyd). Yung nazariyasiga köra, şaxs içidagi konflikt psixikaning quyi darajasiga regressiya, ya'ni ongsizda yuzaga keladi. K. Xorni şaxsiy içki ziddiyatni ikki nuqtayi nazardan tahlil qiladi: qoniqiş va xavfsizlik istaklarining töqnaşuvi sifatida va qondirilişi boşqalarning umidsizlikka tuşişiga olib keladigan "nevrotik ehtiyojlar"ning qarama-qarşiligi sifatida.

Gumanistik psixologiya doirasida şaxs içidagi ziddiyatning yana bir nazariyasi taklif qilingan. K. Rojersning fikriça, konfliktning asosi şaxsda hayot davomida orttirilgan ongli, lekin yolğon özini-özi baholaşlari va ongsiz ravişda özini-özi hurmat qilişlari örtasidagi ziddiyatda yotadi.

Bu maktabning yana bir vakili A. Maslou şaxs içidagi konfliktning mohiyatini insonning özini-özi amalga oşirişga bölgan qondirilmagan ehtiyoji sifatida qaraydi.

K. Levinning fikriça, şaxs içidagi qarama-qarşilik bir vaqtning özida bir xil kattalikdagi qarama-qarşi kuçlarning subyektga ta'sir qilişi va subyektni tanlaşga majbur qiladigan vaziyatdir:

- ijobiy va salbiy tendensiyalar örtasida;
- ijobiy va ijobiy tendensiyalar örtasida;
- salbiy va salbiy tendensiyalar örtasida[8].

Konfliktning vujudga kelayotganligini körsatuvçi yana bir signal. Tomonlar orasida kiçkina nizoning kelib çiqişi ham biz bilan emotsional töqnaşgan odam haqidagi bizning fikrimizga salbiy ta'sir körsata boşlaydi. Bizga qarşi bölgan odamning "yomon" ekanligiga darrov bir neça körsatkiçlar topila boşlaydi. Agar biz özimizni töxtatmasak, bu "yomon"lar soat sayin köpayib boradi. Uning barça sözlari, harakatlari va amallarini biz mikroskop ostida tahlil qila boşlaymiz, köp narsalarni "qora" böyoqda körişga urinamiz. Köproq asl holatni emas, balki mana şu ongimizda vujudga kelgan hamda özimiz körişga sa'y-harakat qilgan odamni tahlil qilişga ötamiz. Şu bois bu odamga nisbatan bizning muomalamiz salbiy tomonga özgaradi. Orada emotsional tanglik vujudga keladi.

Biz öz emotsiyalarimiz va xulosalarimizga işonib boraveramiz, ularning "sun'iy", öz tomonimizdan yaratilganligi va yasalganligini tan olgimiz kelmaydi. Tomonlar orasidagi tanglik biron sabab kuta boşlaydi. Bu nihoyat darajada qurigan olamning kiçik bir sababdan alanga bölib yonişiga öxşaydi. Çunki bizning emotsiyalarimiz taşqariga çiqişni, uning "adabini" berib qöyişni, ongimizda şakllangan "yomon" odamga uning qanday "yomon"-ligini körsatib qöyişni biz juda istaymiz. Bizga mulohazalilik, bosiqlik va oddiy haqiqatni tan olmaslik xalaqit beradi. Biz tang ahvolga adekvat munosabat bildira olmaymiz[9].

5 https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2024/07/23/NamDU-ARM-11053-Pedagogik_konfliktologiya.pdf/
6 Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, в которая играют в игры (Психология человеческих взаимоотносиний). М.: Прогресс, 1992. Карваги Д. Инкубальний М.197)
7 Карнеги Д. Язык убеждений. – М., 1999.
8 Бочарова Е.Е. Конфликтология: Учебно-методическое пособие для студентов, обучающихся по специальности "Педагогика и психология" - Саратов: ИЦ "Наука", 2011. – 110 с
9 https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2024/07/23/NamDU-ARM-11053-Pedagogik_konfliktologiya.pdf/

Yoş ötgan sari konfliktlarning mazmuni ham, ularga bölgan munosabat ham özgarib boradi. Konfliktlar murakkablaşaveradi, şunga yaraşa odamlarning hayot tajribasi ham bosiqlik, mulohazakorlik, jiddiylik tomon özgarib boradi. Çunki inson ulğaygan sari öz his-tuyğularini jilovlaşga, ularni ma'lum tartibga solişga, ularni boşqarişga örganadi. Öz emotsiyalarini boşqariş esa ziddiyatli vaziyatlarda nizolarning kuçayib ketmasligi, ularning çuqurlaşmasligi, konfliktlarning töğri yeçimlari topilişi uçun asos bölib xizmat qiladi [1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Agar inson konfliktning ilk qadamlaridanoq: "Mana, konfliktning birinçi xususiyatlari boşlandi, ular qanday oqibatlarga olib kelişi mumkin? Kel, ulardan aql bilan özimni omon saqlab qolganim yaxşi", desa, demak, u konfliktli vaziyatlarga töğri munosabat bildirgan böladi. Çunki ziddiyatni boşlayotgan odamning bir-ikki daqiqadan söng emotsional-psixologik kayfiyati mutlaqo özgarişi mumkin, boşqa emotsional-psixologik kayfiyatda u özini batamom boşqaça tutişi şubhasiz. Şu bois köpçilik oilalarda erining qöli yengilligini bilgan ayollar erining jahli çiqsa, heç bölmaganda, qöşnining uyiga çiqib, jon saqlaydi. Çunki bir-ikki soatdan keyin eri özige kelganida, balki, u öz xotinini urganligiga içida açinar.[10]

Polyak prakseolog olimi T. Kotarbinskiy özining "Fikrlar kuraşi texnikasi" va "Yaxşi faoliyatni taşkil qiliş haqidagi risola" nomli kitoblarida yozişiça, nizolarni boşqariş va ularni bartaraf etiş mumkin. Olim fikriça, nizoli vaziyatlarni boşqarişning bir qator samarali usullari mavjud (1-jadval).

1-jadval: **Nizoli vaziyatlarni boşqariş usullari (T. Kotarbinskiy qaraşlari böyiça)11**

№	Tarkibiy-taşkiliy usullar	Strategik usullar
1	**Talabni tuşuntiriş usuli**	Uzoqlaşiş, masalani silliqlaş
2	**Muvofiqlaştiriş va integratsiyalaş usuli**	Majburlaş
3	**Umumtaşkiliy (kompleks) maqsadlarga intiliş**	Kelişuv
4	**Rağbatlantiriş**	Muammoni hal qiliş

Nizolarni bartaraf etişdan avval ularning yuzaga keliş sabablari turli usullar yordamida tahlil qilinadi (2-jadval).

2-jadval: **Dunyo miqyosida ta'lim muassasalarida nizolarning oldini oliş böyiça ilğor tajribalar12**

Mamlakatlar	Nizolarni bartaraf etiş uçun elektron-metodik yordam	Nizolarni bartaraf etiş usullari	Taşkilotning asosiy iş yönalişi
Buyuk Britaniya	Ota-onalar uçun portal (Magyarorszag.hu - Vengriya; riik.ee - Estoniya). World Affairs Council (AQŞ). "Elektron Rossiya" FMD (Rossiya).	Nizoga çap beriş; vaziyatni yumşatiş; majbur qiliş; kompromiss; qarorlar qabul qiliş jarayonida iştirok etişga undaş. -	Rahbar xodim, öqituvçi va öquvçilar faoliyatidagi nizolarni boşqariş böyiça metodik yordam körsatiş; qonunçilik asosida nizolarning oldini oliş va tartibga soliş. -
Vengriya, Germaniya, Gretsiya, Ispaniya, Polşa, Ruminiya, Slovakiya, Finlyandiya, Çexiya, MDH mamlakatlari			

Nizolarni ilmiy jihatdan tahlil qilişda hozirda juda ham köplab metodikalar mavjud. Ulardan dunyodagi "top-10" ga kiruvçi va birinçi örinda turuvçi metod MMPI hisoblanadi. Kettel testi ham uşbu metodning qisqartirilgan varianti sifatida qabul qilingan. Katta Beşlik metodi ham nizoli vaziyatlarni tadqiq etişga öz hissasini qöşib kelmoqda.

Bassa-Darkining "Agressiv xulq-atvorni aniql aş" testi yordamida şaxs içida agressiyaning qanday turi mavjud ekanligini: jismoniy agressiya, verbal agressiya, bilvosita agressiya va puşaymonlik yoki ğazabnoklikni aniql aş mumkin. Şaxs içidagi nizolarni Xaninning "Xavotirlaniş darajasini aniql aş metodi" yordamida aniql aş mumkin.

Biz olib borayotgan tadqiqotimizda nizoli holatlarning paydo bölişi va bunda inson psixologiyasidagi özgarişlarni tahlil qilişga intildik. Bunga yaqin tahlillar Tomas metodida kuzatiladi. Biz esa Bassa-Darkining "Agressiv xulq-atvorni aniql aş" testi va G. Gardnerning "Intellekt qobiliyatlari" metodlaridan foydalandik. Uşbu metodlarda 42 nafar respondent iştirok etdi.

10 Ahmedova M. Pedagogik konfliktologiya [Matnl: укув куллана / Ahmedova M. -Toshkent: "Donishmand ziyosi" МЧЖ, 2020. -. b.90
11 https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10000014/zIl4afivmaGk2Ay.pdf
12 https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10000014/zIl4afivmaGk2Ay.pdf

TAHLIL VA NATIJALAR

Ötkazilgan metodlar natijalari SPSS-14 dasturi yordamida tahlil qilindi. Ma'lumotlarning dastlab normal taqsimot qonun-qoidalariga mos ekanligi Kolmogorov–Smirnov mezoni yordamida tahlil qilindi (3-jadval).

3-jadval: **Kolmogorov–Smirnov Z böyiça tahlil (n = 42)**

Şkala	Kolmogorov–Smirnov Z	İşonç darajasi (p)
Yoş guruhi	2,204	0,000
Jinsi	2,671	0,000
Jismoniy tajovuz	1,292	0,071
Verbal tajovuz	0,743	0,639
Bilvosita tajovuz	1,117	0,165
Negativizm	1,139	0,149
Taajjublaniş	1,174	0,127
Şubhalaniş	1,095	0,182
Xafagarçilik	1,083	0,191
Aybdorlik	1,112	0,169
Lingvistik	1,516	0,020
Matematik-mantiqiy	1,276	0,077
Vizual-fazoviy	1,243	0,091
Musiqiy	1,241	0,092
Şaxslararo	1,034	0,235
Şaxs içki	1,301	0,068
Kinestetik	1,350	0,052

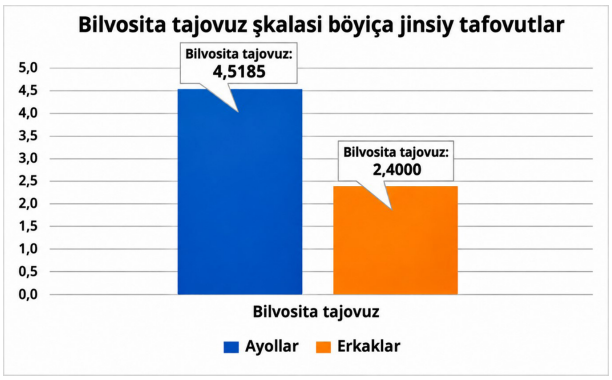
Olingan natijalardan normal taqsimotga mos kelgan şkalalar Styudent t-mezoni böyiça tahlil qilindi. İşonç darajasi yuqori bölgan körsatkiçlar saralab olindi (4-jadval).

4-jadval: **Olingan ma'lumotlarning Styudent t-mezoni böyiça jinsiy tafovutlari (n = 42)**

Şkala	Jinsi	N	Örtaça qiymat	Standart oğiş	t	İşonç darajasi
Bilvosita tajovuz	Ayol	27	4,5185	1,50308	2,262	0,029*
	Erkak	15	3,4000	1,59463		
Musiqiy	Ayol	27	3,0741	0,78082	2,386	0,022*
	Erkak	15	2,3333	1,23443		
Şaxs içki	Ayol	27	3,1852	0,78628	3,049	0,004**
	Erkak	15	2,2667	1,16292		

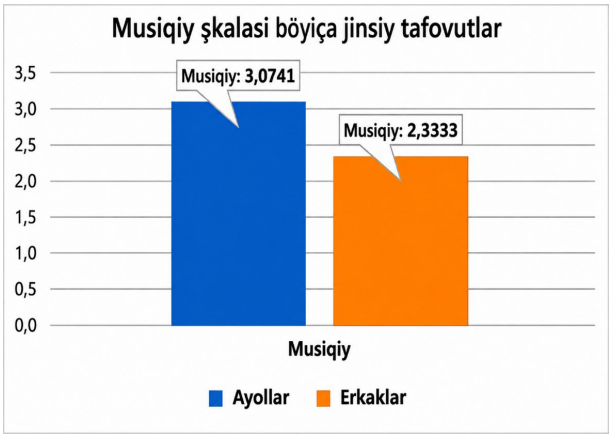
İzoh: * - p ≤ 0,05 (95 %); ** - p ≤ 0,01 (99 %).

Natijalar tahlilida Bassa–Darki metodikasining bilvosita tajovuz şkalasi böyiça ayollar va erkaklar örtasida statistik jihatdan ahamiyatli tafovut aniqlandi (t = 2,262; p = 0,029). Xususan, ayollarda bilvosita tajovuz körsatkiçi (4,5185) erkaklarnikiga (3,4000) nisbatan yuqori ekanligi kuzatildi. Bilvosita tajovuz agressiv munosabatning bevosita emas, balki turli vositalar orqali namoyon bölişini ifodalaydi. Mazkur tafovut şaxslarning konfliktli vaziyatlarga munosabati, hissiy keçinmalari, ijtimoiy tajribasi va psixologik himoya mexanizmlari bilan boğliq bölişi mumkin. Biroq uşbu omillarning ta'sirini aniql aş uçun qöşimça tadqiqotlar talab etiladi. Olingan natijalar bilvosita tajovuzning namoyon bölişida jinslar örtasidagi ayrim psixologik farqlar mavjudligini körsatadi (1-rasm).

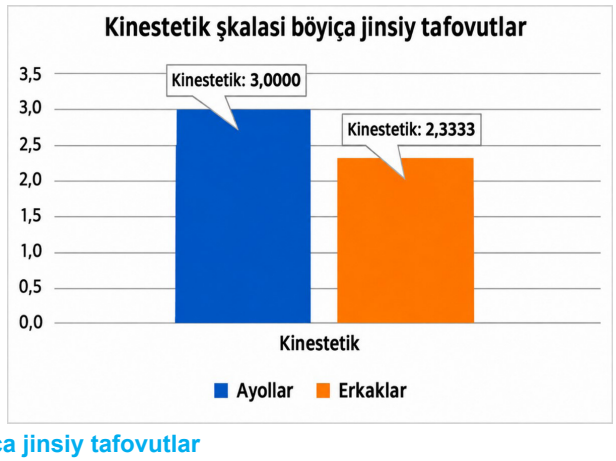
1-rasm: **Bilvosita tajovuz şkalasi böyiça jinsiy tafovutlar**

Tadqiqotimizda qöllanilgan ikkinçi metodika - G. Gardnerning "Intellekt qobiliyatlari" metodikasining musiqiy şkalasi böyiça ayollar va erkaklar örtasida statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar aniqlandi (t = 2,386; p = 0,022). Xususan, tadqiqotda iştirok etgan ayollarning musiqiy qobiliyatlar böyiça örtaça körsatkiçi (3,0741) erkaklarnikiga (2,3333) nisbatan yuqori ekanligi kuzatildi. Mazkur tafovut iştirokçilarning individual psixologik xususiyatlari, musiqaga bölgan qiziqişlari, hissiy sezgirligi va ijtimoiy tajribasi bilan boğliq bölişi mumkin. Biroq uşbu omillarning ta'sirini aniql aş uçun qöşimça tadqiqotlar talab etiladi. Olingan natijalar tadqiqot iştirokçilari orasida musiqiy qobiliyatlar böyiça jinsiy tafovutlar mavjudligini körsatadi (2-rasm).

2-rasm: **Musiqiy şkala böyiça jinsiy tafovutlar**

Tadqiqotimizda qöllanilgan G. Gardnerning "Intellekt qobiliyatlari" metodikasining şaxs içki intellekt şkalasi böyiça ham ayollar va erkaklar örtasida statistik jihatdan ahamiyatli tafovutlar aniqlandi (t = 3,049; p = 0,004). Xususan, ayollarning şaxs içki intellekt böyiça örtaça körsatkiçi (3,1852) erkaklarnikiga (2,2667) nisbatan yuqori ekanligi kuzatildi. Uşbu natijalar tadqiqotda iştirok etgan ayollarda şaxs içki intellekt körsatkiçi nisbatan yuqori ekanligini körsatadi. Mazkur tafovutning psixologik sabablarini aniql aş uçun qöşimça tadqiqotlar ötkaziş maqsadga muvofiqdir (3-rasm).

3-rasm: **Kinestetik şkala böyiça jinsiy tafovutlar**

Tadqiqot natijalarining korrelyatsion tahlili

Tadqiqotimiz davomida Bassa–Darkining "Agressiv xulq-atvorni aniql aş" va G. Gardnerning "Intellektual qobiliyatlar" metodikalari yordamida olingan natijalar örtasidagi özaro boğliqliklar örganildi. Xususan, mazkur metodikalarning şkalalari örtasidagi korrelyatsion munosabatlarni aniql aş maqsadida statistik tahlil ötkazildi. Normal taqsimotga mos kelgan körsatkiçlar örtasidagi boğliqliklarni baholaş uçun Pirson korrelyatsiya koeffitsiyentidan foydalanildi. Olingan natijalar 5-jadvalda keltirilgan.

5-jadval: **Tadqiqot körsatkiçlari örtasidagi korrelyatsion boğliqliklar (n = 42)**

Şkala	Şubhalaniş	Aybdorlik	Şaxs içki	Kinestetik
Jinsi	−0,086	−0,016	−0,434**	−0,307*
Bilvosita tajovuz	0,509**	0,098	0,025	0,232
Xafagarçilik		0,477**	−0,084	−0,106
Matematik-mantiqiy			0,231	0,411**
Musiqiy			0,511**	0,434**
Şaxslararo			0,369*	0,441**
Şaxs içki yönalganligi				0,509**

Izoh: * - p ≤ 0,05; ** - p ≤ 0,01.

Şaxsning içki yönalganligi va jinsi örtasida statistik jihatdan ahamiyatli teskari boğliqlik aniqlandi (r = −0,434). Mazkur natija tadqiqot iştirokçilarining şaxs içki intellekt körsatkiçlari jinsga köra farqlanişini körsatadi.

Bilvosita tajovuz va şubhalaniş örtasida ijobiy korrelyatsion boğliqlik kuzatildi (r = 0,509). Bu natija mazkur psixologik xususiyatlarning özaro boğliqligini ifodalaydi. Uşbu boğliqlikni örganiş nizoli vaziyatlarda şaxsning hissiy holati va xulq-atvorini çuqurroq tuşunişga yordam beradi.

Matematik-mantiqiy va kinestetik qobiliyatlar örtasida statistik jihatdan ahamiyatli ijobiy boğliqlik aniqlandi (r = 0,411). Mazkur natija tahliliy fikrlaş va harakat koordinatsiyasi bilan boğliq qobiliyatlarning özaro uygun ravişda rivojlanişi mumkinligini körsatadi.

Musiqiy qobiliyat va şaxs içki intellekti örtasida ijobiy korrelyatsion boğliqlik mavjudligi aniqlandi (r = 0,511). Şuningdek, musiqiy va kinestetik qobiliyatlar örtasida ham ijobiy boğliqlik kuzatildi (r = 0,434). Uşbu natijalar musiqiy sezgirlik, öz his-tuyğularini anglaş va harakat faoliyati bilan boğliq qobiliyatlar örtasidagi munosabatlarni yanada çuqurroq örganiş uçun ilmiy asos bölib xizmat qiladi.

Şaxslararo va şaxs içki intellekti örtasida ijobiy boğliqlik aniqlandi (r = 0,369). Bu natija ijtimoiy muloqot va özini anglaş qobiliyatlari örtasida muayyan munosabat mavjudligini körsatadi. Şaxslararo va kinestetik qobiliyatlar örtasida ham statistik jihatdan ahamiyatli ijobiy boğliqlik kuzatildi (r = 0,441). Mazkur körsatkiç ijtimoiy munosabatlarda mimika, tana tili va harakatlar orqali fikr ifodalaş imkoniyatlarini örganişning ahamiyatini körsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

İnson hayoti va faoliyati davomida turli hissiy keçinmalarni boşdan keçiradi. Uşbu jarayonlarda şaxsning voqelikni idrok etişi, qaror qabul qilişi va atrofdagilar bilan munosabatlari uning emotsional holatiga boğliq ravişda özgariş mumkin. Şu sababli nizoli vaziyatlarda hissiyotlarni ongli boşqariş, vaziyatni xolis baholaş va konstruktiv muloqot olib boriş muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik tadqiqotlarda şaxsning içki keçinmalari, bolalik tajribasi va oilaviy munosabatlari uning keyingi ijtimoiy faoliyatiga ta'sir körsatişi mumkinligi ta'kidlanadi. Şu nuqtayi nazardan, oilada özaro hurmat, tuşuniş, ke çirimlilik va hissiy qöllab-quvvatlaş muhitini şakllantiriş muhimdir. İnsonning ijobiy fikrlaşi, öz hissiyotlarini anglaşi va murakkab vaziyatlarga oqilona munosabat bildirişini rivojlantiriş psixologik barqarorlikni mustahkamlaşga xizmat qiladi.

Bugungi globallaşuv şaroitida xalqaro tinçlik va barqarorlikni ta'minlaş, davlatlar örtasidagi hamkorlikni rivojlantiriş hamda nizolarni diplomatik vositalar orqali hal etiş dolzarb ahamiyatga ega. Tarixiy tajriba iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillarning özaro ta'siri xalqaro munosabatlarda muhim örin tutişini körsatadi. Şu bois iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaş, moliyaviy tizimlarning işonçliligini oşiriş va davlatlararo muloqotni mustahkamlaş nizolarning oldini olişda muhim yönalişlardan biri hisoblanadi.

Jahon tarixida kuzatilgan iqtisodiy inqirozlar va xalqaro ziddiyatlar murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar bilan boğliq bölgan. Jumladan, XX asrning birinçi yarmidagi iqtisodiy qiyinçiliklar, 2008-yilgi jahon moliyaviy inqirozi va keyingi davrlardagi xalqaro iqtisodiy özgarişlar iqtisodiy xavfsizlik masalalarini çuqur örganiş zarurligini körsatadi.

Hozirgi xalqaro vaziyatda moliya bozorlari, energiya resurslari narxlari va davlatlararo siyosiy munosabatlar örtasidagi özaro boğliqlikni ilmiy asosda tahlil qiliş muhimdir. Xususan, xalqaro voqealarning valyuta kurslari, neft narxlari va iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini örganiş iqtisodiy xatarlarni oldindan baholaş imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tadqiqot natijalaridan kelib çiqib, nizolarning oldini oliş va ularni samarali boşqariş böyiça quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Ta'lim muassasalarida öquvçi va talabalarning emotsional intellektini rivojlantirişga qaratilgan psixologik maşğulotlarni kengaytiriş.
2. Şaxslararo munosabatlarda özaro hurmat, tolerantlik va konstruktiv muloqot madaniyatini şakllantiriş.
3. Nizoli vaziyatlarda hissiyotlarni boşqariş, muammolarni tahlil qiliş va oqilona qaror qabul qiliş könikmalarini rivojlantiriş.
4. Oilaviy va ta'limiy muhitda psixologik qöllab-quvvatlaş, hamkorlik va özaro işonçni mustahkamlaş.
5. Şaxsning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, nizolarning oldini olişga qaratilgan profilaktik dasturlarni takomillaştiriş.

Umuman olganda, nizolarning psixologik omillarini ilmiy jihatdan örganiş, şaxsning hissiy barqarorligini mustahkamlaş va ijtimoiy munosabatlarda hamkorlik tamoyillarini rivojlantiriş jamiyatda soğlom psixologik muhitni şakllantirişga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Incheon Declaration/Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All (World Education Forum, 19–22 May 2015, Incheon, Republic of Korea). 6 p., 26 p.
2. https://namdu.uz/pdf-viewer/media/Books/pdf/2024/07/23/NamDU-ARM-11053-Pedagogik_konfliktologiya.pdf/
3. Бочарова Е. Е. Конфликтология: учебно-методическое пособие для студентов, обучающихся по специальности "Педагогика и психология". - Саратов: ИЦ "Наука", 2011. - 110 с.
4. Kotarbinskiy T. Traktat ob organizatsii xoroshey deyatelnosti. Sankt-Piter, 2015. S. 346–350.
5. Olimov, S. S. (2023). Boshqaruv muammosini örganişning zamonaviy talablari.// Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 245–248.
6. Soxobjonovich, Olimov Saydullo. (2024). Talabalarda boshqaruv faoliyatining psixologik xususiyatlari va istiqbollari.// Analysis of International Sciences, 2(2), 51–57.
7. Soxobjonovich, O. S. (2024). Favqulodda vaziyatlarda fuqarolarni boşqariş va birinchi psixologik yordam.// Analysis of International Sciences, 2(1), 111–115.
8. Soxobjonovich, O. S. (2024). Boşqaruv sohasi ijtimoiy-psixologik yondaşuvlar tahlili.// Kokand University Research Base, 343–347.
9. Soxobjonovich, O. S. (2024). Pedagogik faoliyat samaradorligini oşirişda refleksiyaning ahamiyati.// Международный журнал теории новейших научных исследований, 2(9), 141–151.
10. Sokhobjonovich, O. S. (2025). Analysis Paths of the Statistical Part of Research Work. American Journal of Social Sciences and Humanity Research, 5(03), 1–4.
11. Sokhobjonovich, O. S. (2025). Determinants of Conflict Occurrence. International Journal of Pedagogics, 5(05), 246–247.
12. Olimov, S. (2025). Leadership Traits: Ways Out of Conflict Situations. Global Journal of Innovation and Studies in Interdisciplinary Research, 1(1), 8–12.
13. Olimov, S. (2025). The Effect of Diseases on Human Psychology. Global Journal of Innovation and Studies in Interdisciplinary Research, 1(1), 13–17.
14. Soxobjonovich, O. S. (2025). Konfliktlarning yuzaga kelişida individual tarbiya ahamiyati.// Universal Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 3(25), 139–142.
15. Olimov, S., & Olimova, H. (2025). Factors That Cause Conflicts. Global Journal of Innovation and Studies in Interdisciplinary Research, 1(1), 45–49.

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(1)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.